

УДК 336.64:631.1
DOI 10.15673/ie.v18i2.3571

Заєць О.О.

аспірант

Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки»

вул. Героїв Оборони, 10 м. Київ, Україна, 03127

заступник Голови Правління

АТ «Таскомбанк»

вул. С. Петлюри, 30 м. Київ, Україна, 01032

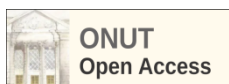
E-mail: Ool.zaiets@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0004-7167-208X>

СВІТОВІ МОДЕЛІ ТА ІНСТРУМЕНТИ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІДНОВЛЕННЯ АГРАРНОГО СЕКТОРУ В ПОСТКОНФЛІКТНИЙ ПЕРІОД

У статті виконане всебічне дослідження міжнародного досвіду та інструментарію фінансового забезпечення відновлення аграрного сектору в постконфліктний період. Обґрунтовано, що фінансові потоки є базовим важелем ревіталізації ресурсного потенціалу галузі, повернення в обіг деградованих земель та відновлення критичної інфраструктури аграрного сектору. Обґрунтовано типізацію міжнародних моделей відновлення: від системної рекапіталізації (План Маршалла) та інституційної реконструкції (Східна Азія) до моделей технологічної резилієнтності (Ізраїль) та євроінтеграційної акомодатії (Балкани). Встановлено, що успіх фінансової реабілітації залежить від гнучкості інституційних механізмів розподілу капіталу. Запропоновано модель адаптивної інституційної конвергенції, яка базується на трансформації держбюджету в інструмент капіталізації воєнних ризиків та використанні Державного аграрного реєстру як цифрового регулятора прозорості розподілу ресурсів. Удосконалено систему фінансових важелів стабілізації аграрного ринку, що включає державні гарантії, страхування воєнних ризиків, пільгове кредитування, фінансовий лізинг та адресні цифрові гранти. Доведено, що для України стратегія фінансування має базуватися на принципі «Build Back Better», забезпечуючи перехід від сировинного відновлення до технологічного стрибка рівня «Агро 4.0» та синхронізацію з вимогами European Green Deal.

Ключові слова: Агро 4.0, аграрний сектор, ДАР, змішане фінансування (blended finance), інституційна конвергенція, міжнародний досвід, постконфліктне відновлення, страхування воєнних ризиків, фінансове забезпечення, фінансові важелі, цифрові платформи.

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution 4.0 International License](http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)
<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Повномасштабна військова агресія призвела до масштабної деструкції аграрного сектору України, що виявилось у руйнуванні критичної інфраструктури, втраті технічного парку та виведенні з обігу великих площ деградованих і замінованих земель. У цих умовах фінансове забезпечення стає як економічним інструментом, так і базовим важелем відтворення ресурсного потенціалу галузі. Проте класичні ринкові механізми кредитування в умовах високих воєнних ризиків є обмеженими, що вимагає розробки нових підходів та моделей фінансової стабілізації. Наукове обґрунтування концепції фінансового відновлення агросектору в постконфліктний період вимагає всебічного аналізу та акомодатії успішної міжнародної практики – від європейської моделі системної рекапіталізації до технологічної резилієнтності Ізраїлю. Вирішення цього завдання пов'язане з виконанням стратегічних державних завдань у контексті гаранту-

вання продовольчої безпеки, відновлення експортного потенціалу України та її інтеграції до глобальних фінансових ланцюгів на засадах сталого розвитку.

Дослідження корелює з пріоритетними напрямами державної політики щодо впровадження інструментів «змішаного фінансування» (blended finance) та цифрових змін аграрного менеджменту, що робить обрану тему статті назрілою в теоретичному і в прикладному аспектах.

Аналіз останніх публікацій по проблемі. Проблематика фінансового забезпечення та стабілізації аграрного сектору в умовах постконфліктної трансформації перебувають у фокусі уваги провідних наукових шкіл та міжнародних аналітичних центрів. Теоретичне підґрунтя для аналізу фінансової стійкості систем у період кризи закладено у працях Л. Наранчімеґ та К. Енххамґалан, які розглядають капіталізацію як підґрунтя життєздатності галузі [1].

Вагомий внесок у дослідження інституційної реконструкції аграрних систем зробили фахівці Світового банку та ОЕСР, чії доповіді фокусуються на механізмах мобілізації приватного капіталу через інструменти «змішаного фінансування» (blended finance) [2, 3]. Парадигма перебудови аграрної політики від прямого субсидування до ринкового мікрокредитування ґрунтовно висвітлена у працях П. Л. Пінгалі та В.Т. Сюань, які на прикладі країн Східної Азії довели результативність поєднання земельної реформи з розбудовою кооперативної фінансової інфраструктури [4].

Досвід системної рекапіталізації економік після масштабних воєнних руйнувань, зокрема через механізм «зустрічних фондів» Плану Маршалла, детально проаналізовано у працях М. Хогана [5]. Сучасні аспекти управління воєнними ризиками та впровадження систем державного страхування активів в умовах перманентних конфліктів знаходять своє відображення у звітах ФАО (FAO) та спеціалізованих фондів (на кшталт ReGrow Israel), що підкреслюють пріоритетність збереження інвестиційної привабливості агросектору [6].

Разом з тим, потребує детального вивчення питання інтеграції цифрових інструментів адресної підтримки (зокрема платформ типу ДАР) у загальну систему фінансових важелів відновлення. Залишається недостатньо розробленою концепція адаптивної конвергенції, яка б дала змогу поєднати міжнародні стандарти European Green Deal із жорсткими вимогами фінансової стабілізації в умовах високої інтенсивності бойових дій. Саме окреслені малодосліджені аспекти зумовили вибір теми та напрямів даного дослідження.

Формулювання цілей дослідження. Мета статті полягає в теоретичному обґрунтуванні та систематизації світових моделей і фінансових інструментів відновлення аграрного сектору в постконфліктний період, а також розробка на цій основі адаптивної системи фінансових важелів для стабілізації АПК України в умовах високої інтенсивності воєнних дій.

Виклад основних результатів та їх обґрунтування. Фінансове забезпечення виступає базовим інструментом ревіталізації ресурсного потенціалу агросектору, так як цілеспрямовані капітальні вкладення дозволяють відновити критичну інфраструктуру, технічний парк та елеваторне господарство. Одночасно фінансові потоки забезпечують повернення у господарський обіг деградованих земель через фінансування програм розмінування та рекультивації територій. Це створює матеріальне підґрунтя для відновлення виробничого циклу та гарантує стабільне використання земельних активів [7]. Наукове обґрунтування концепції фінансового забезпечення аграрного сектору в постконфліктний період потребує глибокого аналізу досвіду країн, що зіткнулися з деструктивним впливом воєнних дій. У цьому зв'язку вважаємо доцільним розглянути стійкі моделі фінансування, які варіюються залежно від масштабу руйнувань та вихідного рівня капіталізації національної економіки.

У контексті моделі фінансового відновлення після масштабних міждержавних та громадянських

воєн, зазначимо таке. У ситуаціях тотальних воєн фінансова стратегія направлена на повну реконструкцію агропродовольчих систем, адже звичайні ринкові механізми кредитування позбавлені можливості вільно діяти. Варто згадати Європейську модель системної рекапіталізації (План Маршалла, 1948–1952 рр.). Після Другої світової війни країни Західної Європи (Франція, ФРН, Італія) використали модель масштабного притоку зовнішнього грантового капіталу. Фінансове забезпечення агросектору втілювалося через механізм «зустрічних фондів»: отримані від США ресурси реалізовувалися на внутрішньому ринку, а виручені фінансові ресурси були направлені на довгострокове пільгове кредитування фермерів для закупівлі техніки і добрив. Цей підхід дав змогу здійснити технологічний прорив та закласти основу Спільної аграрної політики ЄС [5].

Східноазійська модель інституційної реконструкції (Південна Корея, 1950–1953 рр.; В'єтнам, 1955–1975 рр.) визначається такими ключовими моментами. Так, у Південній Кореї після 1953 р. фінансове відновлення було нероздільно пов'язане з бюджетним фінансуванням зрошування і створенням Національної сільськогосподарської кооперативної федерації, яка взяла на себе функцію розподілу пільгових кредитів. У В'єтнамі після довгого періоду воєн вирішальним моментом стала політика «Дой Мой» (1986 р.), яка перетворила систему фінансування від державних субсидій до ринкового мікрокредитування, що змінило країну з імпортера на одного з найбільших експортерів рису у світі до середини 1990-х років [4].

Модель радикальної трансформації наочно проявляється на прикладі Кувейта, 1990–1991 років. Після війни в Перській затоці країна з високим рівнем доходу використала власні суверенні інвестиційні фонди для миттєвого прямого покриття збитків аграріям та фінансування інноваційних систем опріснення, що дало змогу відновити продовольче забезпечення вкрай короткі строки [8].

Якщо вести мову про фінансові стратегії в умовах локальних конфліктів та внутрішньої нестабільності, то, на наш погляд, у країнах із регіональними війнами фінансування, як правило, має точковий, територіально обмежений характер та істотно залежить від міжнародної технічної допомоги.

У цьому зв'язку цікавий досвід Хорватії, 1991–1995 рр. та Боснії і Герцеговини, 1992–1995 рр. Йдеться про так звану Балканську модель євроінтеграційної акомодатії. Центром уваги стало залучення міжнародних фінансових інституцій (Світовий банк, ЄБРР) [9]. У Хорватії вагомим інструментом були державні гарантійні фонди, які мінімізували до 50–80% ризиків комерційних банків при наданні позик аграріям на деокупованих територіях (Славонія). Це мотивувало відновлення капітальних інвестицій у виноградарство та тваринництво в період 1996–2005 років [10].

Латиноамериканська модель фінансування сільського розвитку на прикладі Колумбії, 1964–2016 рр. відзначається нижче зазначеним. Після підписання мирної угоди з FARC фінансування сконцентровано

лося на програмах заміщення незаконних посівів. Використовувалися інструменти «кредитів під мир», де держава субсидувала відсоткову ставку до рівня 1-2% річних для малих виробників какао та кави [11].

Для Африканської моделі «стійкості через мікрофінансування» (Руанда, 1994 р.; Сьєрра-Леоне, 1991–2002 рр.) було характерне таке. З огляду на квалітет банківської сфери фінансове забезпечення базувалося на грантах міжнародних донорів (USAID, FAO) та заснуванні сільських ощадно-кредитних кооперативів. До речі, у Руанді (2000-ні рр.) такий підхід допоміг мобілізувати малі накопичення населення для закупівлі якісного насіння [12–14].

У світлі подальшого наукового пошуку, вважаємо доцільним дослідити класифікацію країна за рівнем економічного розвитку та джерелами капіталу. У даному випадку йдеться про модель технологічної резилієнтності (Ізраїль, 1948 – дотепер). Фінансове забезпечення ґрунтується на системі цілковитого страхування воєнних ризиків. Вагомим інструментом є Державний фонд компенсації майна, який гарантує 100% компенсацію прямих збитків аграріям. Річ у тім, що у 2024–2025 рр. стратегія була доповнена фондами швидкого відновлення (ReGrow Israel), що забезпечують негайну докапіталізацію господарств у місцях конфлікту. Модель націлена на збереження інвестиційної привабливості галузі за рахунок державних гарантій та фінансування автоматизації виробничого процесу [6, 15].

Якщо говорити про країни з перехідною економікою (Україна, Грузія), то варто відмітити, що у

Грузії після конфлікту 2008 р. наголос було зроблено на спрощенні податкового режиму для агросектору та залученні інвестицій через «Агентство сільського розвитку». Наша країна (з 2022 р.) створює єдиний у своєму роді досвід поєднання внутрішніх програм (5-7-9%) із міжнародним «змішаним фінансуванням» (blended finance), де фінансові ресурси донорів покривають перші збитки, інтенсифікуючи приватний капітал [2].

У країнах з низьким рівнем доходу фінансування має у більшій мірі гуманітарно-донорський характер. У таких країнах, як Сомалі або Південний Судан фінансові потоки направлені на закупівлю оборотних засобів (насіння, паливо), бо відсутність інституційної сталості блокує довгострокові інвестиції [16–18].

З огляду на міжнародний досвід, вважаємо, що загальний механізм фінансового забезпечення відсутній. Для країн із міцним аграрним потенціалом (Україна) більш успішною є гібридна модель, що поєднує пряму державну підтримку (досвід Плану Маршалла), інструменти страхування воєнних ризиків (досвід Ізраїлю) та міжнародне змішане фінансування (досвід Балкан) [19].

У цьому зв'язку виокремимо ключові моделі фінансового забезпечення аграрної сфери в умовах збройних конфліктів, диференційовані за характером руйнувань, джерелами капіталу та інституційними механізмами відновлення галузі (табл. 1).

Таблиця 1

**Міжнародні моделі фінансового забезпечення відновлення аграрного сектору
в умовах збройних конфліктів***

Тип конфлікту та країна	Роки активної фази / відновлення	Фінансова модель	Ключові інструменти та механізми фінансування	Роль інституцій та джерела капіталу
Масштабна війна (Україна)	з 2022 – дотепер	Комбінована адаптивна модель	Пільгове кредитування «5-7-9%», цифрова платформа ДАР, гранти на переробку, страхування воєнних ризиків	Синергія держбюджету та МФО (Світовий банк, ЄБРР). Високий рівень цифровізації
Масштабна війна (Західна Європа)	1948–1952	Системна рекапіталізація (План Маршалла)	«Зустрічні фонди», прямі гранти на імпорт техніки та добрив, пільгові інвестиційні позики	Міжнародна допомога (США) при жорсткому державному розподілі через нацбанки
Масштабна війна (Іран)	1980–1988 (активна фаза – дотепер)	«Економіка спротиву»	Субсидовані кредити через Bank Keshavarzi, державне агрострахування (APIF), гарантовані ціни закупівлі стратегічних культур	Максимальний держпротекціонізм та внутрішня мобілізація в умовах санкцій
Перманентний конфлікт (Ізраїль)	з 1948 (загострення 2023–2025)	Технологічна резилієнтність	Фонд компенсації майна (100% покриття збитків), фонд ReGrow Israel, державні гарантії під AgTech-інновації	Державне страхування ризиків + приватні інвестиції в автоматизацію виробництва
Швидка окупація (Кувейт)	1990–1991	Радикальна трансформація	Використання активів суверенного інвестиційного фонду, прямі безповоротні компенсації фермерам за втрачене майно та худобу	Власні золотовалютні резерви (Резервний фонд майбутніх поколінь)

Продовження табл. 1

Тип конфлікту та країна	Роки активної фази / відновлення	Фінансова модель	Ключові інструменти та механізми фінансування	Роль інституцій та джерела капіталу
Локальний конфлікт (Хорватія, Боснія)	1991–1995 (відновлення до 2005)	Євроінтеграційна адаптація	Державні гарантійні фонди для комерційних банків, мікрокредити для репатріантів, гранти на розмінування	Міжнародні донори (ЄС, Світовий банк) + поступове залучення приватних банків
Затяжний конфлікт (Колумбія)	1964–2016 (реалізація дотепер)	Соціальний розвиток та заміщення	Спеціалізований банк Finagro, кредити «Paz con Legalidad», субсидії на заміну коки легальними культурами	Державно-приватне партнерство, акцент на легалізацію та фінансову інклюзію
Ненадійний стан (Сомалі, Пд. Судан)	з 1991 (акцент 2024–2025)	Екстрена стійкість	Безумовні грошові трансфери, випереджальне фінансування, проекти «праця за готівку» (CfW)	Повне управління з боку міжнародних гуманітарних організацій (FAO, WFP).

*складено автором за даними [5, 6, 8, 9, 11, 16, 17, 19]

Аналіз даних табл. 1 дозволяє констатувати, що успіх фінансового відновлення агросектору в постконфліктний період визначається як обсягом залученого капіталу, так і гнучкістю інституційних механізмів його розподілу. Саме в цьому контексті аналіз міжнародних практик дозволив сформулювати положення, що становить наукову новизну дослідження: дістало подальший розвиток теоретичне обґрунтування моделей фінансового забезпечення аграрної сфери шляхом їх типізації (від системної рекапіталізації до миттєвої стійкості), що, на відміну від існуючих підходів, дало змогу визначити сучасну українську модель як ексклюзивну комбінацію цифрового розподілу ресурсів та поліцентричного залучення капіталу в умовах високої інтенсивності бойових дій.

Теоретичне обґрунтування запропонованих нововведень знаходить своє підтвердження в історичній ретроспективі. Зокрема, досвід реалізації Програми модернізації Європи свідчить, що успіх відновлення аграрної сфери після масштабних воєнних руйнувань залежить не лише від обсягу зовнішніх впливів, а й від результативності фінансової структури їхнього розподілу. У науково-теоретичному аспекті роль вказаної практики розкривається через декілька ключових механізмів. Річ у тім, що вагомим інструментом став механізм «зустрічних фондів», який допоміг трансформувати зовнішню підтримку у внутрішній інвестиційний капітал [5]. Так, системне впровадження пільгових кредитних ліній дало змогу побороти критичну нестачу ліквідності в аграрній галузі [20]. Крім того, фінансове забезпечення було тісно пов'язане з програмами оновлення технічної бази та імпорту технологій [21]. Значна увага при цьому приділялася фінансуванню людського капіталу та консультативної підтримки [5, 22].

Таким чином, європейська практика середини ХХ ст. доводить, що постконфліктне відновлення агросектору потребує переходу від прямої гуманітарної підтримки до створення самовідтворюваного фінансового циклу, де державні інструменти мотивують ініціативність приватного та кооперативного капіталу.

Досвід потужних економік Східної та Південно-Східної Азії у постконфліктний період засвідчує єдину в своєму роді модель рекапіталізації аграрної галузі, за якої фінансові ресурси були спрямовані на підтримку новоствореного класу дрібних власників. Вагомою рисою цього підходу є перетворення землі на фінансовий актив та створення спеціалізованої інфраструктури для його обслуговування. Як вже було зазначено вище, ключовою передумовою фінансового відновлення стала кардинальна земельна реформа, яка ліквідувала велике латифундистське землеволодіння [4]. Для компенсації капіталодефіциту було створено розгалужену мережу спеціалізованих фінансових установ, націлених на масове мікрокредитування. [23]. Азійська модель ґрунтувалася на впровадженні інструментів зв'язаного фінансування, де отримання кредиту потребувало невід'ємного технологічного інструментарію [4].

Таким чином, Азійська практика доводить, що для постконфліктних країн із високою щільністю сільського населення найбільш результативною є модель безбар'єрне надання фінансових послуг, яка ґрунтується на наданні прав власності дрібним виробникам та створенні спеціалізованих кооперативних банківських установ. Це дозволяє мобілізувати внутрішні заощадження та перебудувати аграрну сферу на стимулятор економічної динаміки.

Практика країн Балканського півострова у постконфліктній реабілітації аграрної сфери відзначається системним залученням міжнародного капіталу та перебудовою ролі держави з прямого інвестора у фундамент фінансової рівноваги. Дана модель ґрунтується на інтеграції національних агровиробників у глобальні фінансові ланцюги через декілька провідних механізмів. Вважаємо, що ключову роль відіграло стратегічне партнерство з міжнародними фінансовими інституціями (МФІ), такими як Світовий банк, ЄБРР та Європейський інвестиційний банк [10]. Крім того, підґрунтям залучення приватного капіталу стала розбудова систем державних та міжнародних кредитних гарантій. Фінансове забезпечення було тісно пов'язане з інституційними змінами та проходженням

сертифікації. Значна увага приділялася фінансуванню поворотних переселенців та дрібних фермерів через механізми мікрофінансування та гранти «на старт». Річ у тім, що балканська модель наочно показала успішне використання фінансового лізингу як інструменту стрімкого технічного переоснащення.

Таким чином, Балканський досвід свідчить про те, що за умови значних інституційних руйнувань держава має виконувати роль гаранта останньої надії, використовуючи механізми гарантування для стимулювання приватного банківського капіталу. Поєднання ресурсів МФІ з національними гарантійними інструментами дає змогу відновити агровиробництво та модернізувати фінансову інфраструктуру галузі відповідно до міжнародних стандартів.

Досвід країн Близького Сходу демонструє специфічну модель фінансового забезпечення АПК в умовах інституційної неспроможності, де вагому роль відіграють міжнародні донорські структури та механізми прямого відновлення активів. По-суті, основним інструментом акумуляції ресурсів в Іраку (з 2003 р.) стало створення багатосторонніх цільових фондів (Trust Funds), таких як IRFFI [24]. У Сирії (з 2011 р.) масово впроваджено модель натуральної грантової підтримки через спеціалізовані фонди (SRTF). Забезпечення ресурсами реалізувалося за допомогою ваучерних схем та мікрофінансування. Модель передбачала використання інструментів «праця за готівку» (Cash-for-Work) [25].

Результати дослідження Близькосхідного досвіду доводять, що за умови деградації банківської системи фінансове забезпечення має спиратися на моделі прямого управління активами. Використання цільових фондів та натуральних грантів дає змогу зберегти основний актив сектору та підготувати базис для майбутнього переходу до ринкового кредитування.

Порівняння міжнародного досвіду відновлення агропродовольчих систем дає змогу систематизувати фінансові інструменти за об'єктом впливу, рівнем ризику та джерелами капіталу. При цьому вибір конкретного інструментарію визначається фінансовою стабільністю та рівнем пошкоджень. Кореляція механізмів прямого капітального інвестування (План Маршалла в Європі, 1948–1952) та натуральної грантової підтримки (Сирії, з 2011) виявляє істотну різницю в цілях: якщо європейська модель була націлена на системну модернізацію через «зустрічні фонди», то близькосхідна орієнтувалася на збереження базового операційного циклу. Гранти у вигляді насіння та пального виявилися результативними при банкрутстві банків, проте вони не створюють самовідтворюваного капіталу, на відміну від пільгових кредитних ліній.

Результати аналізу інструментів гарантування кредитних ризиків (Балканська модель: Хорватія, 1995–2005) у порівнянні з державним страхуванням воєнних ризиків (Ізраїль, з 1948) вказує два шляхи

залучення приватного капіталу. Хорватська практика свідчить про успіх часткового покриття ризиків МФІ для мотивації комерційних банків, тоді як ізраїльська модель концентрується на 100% відшкодуванні прямих втрат аграріям, що забезпечує прогнозованість інвестицій навіть у прифронтових регіонах.

Порівняння інструментів мікрофінансування (Південна Корея, В'єтнам, 1950–1990-ті) та ваучерних систем підтримки (Ірак, з 2003) розкриває механізми відродження дрібнотоварного сектору. Компаративний аналіз податкових канікул та пільгових режимів (Балкани) із сучасними цифровими інструментами прямої бюджетної підтримки (Україна: ДАР, з 2022) доводить перехід до моделі високої прозорості. Якщо класичні податкові пільги супроводжувалися великими трансакційними витратами та корупційними ризиками, то цифрові платформи дають змогу мінімізувати посередництво та забезпечують цифрове відстеження фінансових транзакцій. По-суті, для країн із розвинутою цифровою інфраструктурою та банківським сектором (як Україна) чільним є поєднання гарантійних інструментів (балканська практика) із цифровими платформами розподілу (українська практика) та системою страхування воєнних ризиків (ізраїльський досвід). Вказане створює синергію між державним контролем та ринковою ефективністю (табл. 2).

Компаративний аналіз даних табл. 2 свідчить, що вибір фінансового інструментарію прямо корелює з інституційною спроможністю держави. У країнах із низьким рівнем доходів (Сирія, Південний Судан) домінують натуральні гранти, тоді як країни з перехідною економікою (Україна, Хорватія) роблять ставку на кредитні гарантії та субсидування відсоткових ставок. Унікальність ізраїльської моделі полягає у створенні безумовного механізму компенсації воєнних збитків, що є найбільш релевантним орієнтиром для трансформації системи фінансового забезпечення АПК України в умовах тривалої воєнної загрози.

Аналіз міжнародних практик дозволяє визначити конкретні інструменти, які найліпше працюють в умовах кризи. Дані фінансові важелі допомагають як повернути втрачені активи, так і зробити аграрний ринок сталим. Мова йде насамперед про інструменти гарантування та страхування воєнних ризиків та механізми субсидування відсоткових ставок та «м'якого» кредитування. Відмітимо вагомість прямих фінансових інтервенцій і гарантовані закупівельні ціни, а також цифрові інструменти адресної бюджетної підтримки. Особливу роль треба відвести механізмам податкової стимуляції та фінансового лізингу.

По-суті, найбільш вдалим важелем у постконфліктний період є система мультиплікації приватного капіталу через державні гарантії. Вона дає змогу стабілізувати аграрний ринок не тільки через прямі витрати бюджету, а й завдяки активації банківських ресурсів, що забезпечує масштабованість відновлення аграрної галузі (рис. 1).

Таблиця 2

Компаративний аналіз інструментів фінансової підтримки аграрного сектору в постконфліктних економіках світу

Фінансовий інструмент	Країни-представники (період)	Механізм реалізації	Основна перевага	Обмеження застосування
Пільгові кредити та інвестиційні лінії	Західна Європа (1948–1952), Україна (з 2022)	Кредитування через «зустрічні фонди» або програму «5-7-9%» із субсидуванням ставки	Швидка рекапіталізація та модернізація технічного парку	Потребує стійкої банківської системи та низької інфляції
Податкові канікули та пільгові режими	Хорватія, Боснія (1995–2005), В'єтнам (з 1986)	Звільнення від ПДВ на ресурси або податку на прибуток для новостворених ферм	Стимулювання самозайнятості та легалізації агробізнесу	Зниження бюджетних надходжень у період відбудови інфраструктури
Прямі компенсації за втрачене майно	Кувейт (1991), Ізраїль (2024–2025)	Прямі виплати з бюджету або суверенних фондів за знищену техніку, худобу, посіви	Миттєве відновлення ліквідності та виробничого циклу виробника	Високе навантаження на бюджет; ризик корупції без цифрового контролю
Страховання військових ризиків	Ізраїль (перманентно), Україна (з 2023)	Державне покриття збитків від бойових дій (фонд Property Tax) або MIGA/DFC гарантії	Залучення приватних інвестицій у зони високого ризику	Потребує складних систем оцінки збитків та значних резервних фондів
Натуральні гранти та ваучери	Сирія, Ірак (2003–2023), Пд. Судан (2024)	Безкоштовна роздача насіння, добрив або ваучерів на їх придбання у дилерів	Пряме відновлення продовольчої безпеки при колапсі банків	Не створює самовідтворюваного капіталу; лише стабілізаційна функція
Державні кредитні гарантії	Хорватія (1996–2005), Україна (з 2022)	Покриття державою до 80% ризику неповернення кредиту комерційному банку	Активізація приватного капіталу при мінімальних прямих витратах бюджету	Ризик зростання державного боргу у разі масових дефолтів аграріїв

*складено автором за даними [5, 6, 8, 9, 16, 17, 19]

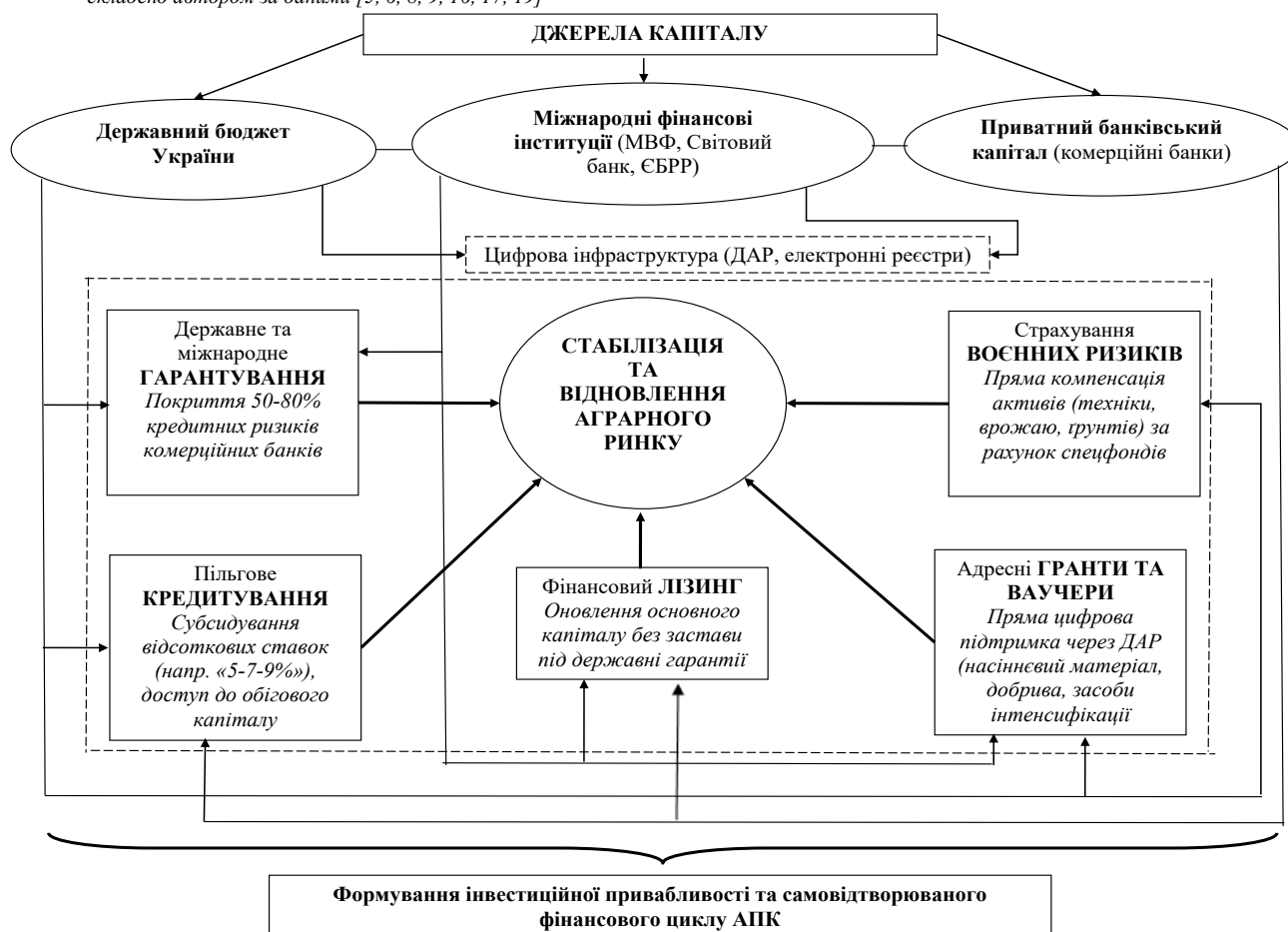

Рис. 1. Система фінансових важелів стабілізації аграрного сектору в постконфліктний період*

*розроблено автором

Функціонування запропонованої системи фінансових важелів стабілізації аграрного сектору (рис. 1) спирається на принцип інституційної синергії та розподілу ризиків. Послідовна реалізація визначених важелів трансформує модель фінансового забезпечення від пасивного дотування до активної ринкової стимуляції, створюючи самовідтворюваний фінансовий цикл в аграрному секторі. У цьому зв'язку нами визначені положення, що становить наукову новизну дослідження: удосконалено теоретичні засади формування системи фінансових важелів відновлення аграрного сектору, що, на відміну від існуючих підходів, передбачає впровадження інструментів «змішаного фінансування» (blended finance) із обов'язковою цифровою верифікацією через електронні реєстри (ДАР). Вказане дало змогу уточнити ієрархію та механізми взаємодії фінансових інструментів (гарантування ризиків, пільгове кредитування, лізинг, грантова підтримка) у постконфліктний період, забезпечуючи трансформацію публічного та донорського капіталу в приватні інвестиційні ресурси для стабілізації галузевого ринку.

Процес фінансового відродження аграрного сектору України в умовах постконфліктного розвитку вимагає не просто механічного залучення коштів, а формування цілісної інституційної екосистеми. Міжнародна практика свідчить, що успіх залежить від того, наскільки гармонійно внутрішні ресурси держбюджету взаємодіють із зовнішньою допомогою міжнародних донорів. Фундаментом такої взаємодії виступає модель «комбінованого фінансування», де державні ресурси стають інструментом пом'якшення ризиків, що стимулює притік вагомих донорських та приватних інвестицій.

Аналіз світових практик дає змогу виділити перехід від моделі «гуманітарної підтримки» (просте надання насіння чи добрив) до моделі «інституційного зміцнення». Зокрема, досвід Хорватії (після 1995 р.): країна показала, що найліпшим є не пряме субсидування гектара, а надання пільгових інвестиційних кредитів через державні банки розвитку за підтримки Світового банку. Щодо досвіду Колумбії та Ізраїлю, то вказані країни довели результативність створення спеціалізованих фондів гарантування.

Узагальнення зазначеного, дає змогу виокремити найбільш перспективні інструменти, які мають стати базисом української моделі. Ідеться передусім про багаторівневе страхування воєнних та політичних ризиків, тобто ключовий інструмент для залучення зовнішніх інвестицій. По-суті, глобальна практика інституцій, таких як MIGA (Світовий банк) та DFC (США), ґрунтується на створенні страхових пулів. У вітчизняній практиці цей підхід реалізується через багаторівневу систему гарантування: держбюджет бере на себе первинний ризик, що слугує тригером для міжнародних партнерів щодо надання перестрахового покриття наступних рівнів. Це трансформує високоризиковий аграрний сектор у банківський актив, що відповідає критеріям кредитування міжнародних фінансових інституцій. Без такого механізму

внутрішні ресурси залишаться обмеженими, а зовнішні – заблокованими через безпекові застереження.

Досвід країн, що опинилися в стані, коли економіка застрягає на низькому рівні доходів з огляду на нестачу інвестицій, засвідчує, що підтримка тільки сировинного сектору консервує експортно-сировинну модель економіки. Вважаємо, що для України більш перспективним є впровадження податкових пільг та грантового співфінансування, спрямованих на глибоку переробку. Міжнародні партнери беруть на себе «інтелектуальні витрати»: вони дають гроші на те, щоб українські фермери отримали міжнародні сертифікати (ISO, GlobalGAP). Це підтвердження відповідності продукції світовим стандартам. Такий підхід дає змогу створювати додану вартість всередині країни, нарощуючи податкові надходження в майбутньому.

У контексті цифрової інституціоналізації та ДАР можемо акцентувати, що проблема здатності галузі результативно використати кошти є критичною. Річ у тім, що надлишок грошей при слабкому контролі призводить до корупції. Використання європейського досвіду інтегрованих систем контролю (IACS) через розвиток ДАР допомагає зробити розподіл допомоги автоматичним та прозорим. Коли донор бачить верифіковані дані супутникового моніторингу посівів та цифрові кадастрові витяги, рівень довіри зростає, що дає змогу залучати більші обсяги фінансування під менші відсоткові ставки.

Переконані, що ключовий досвід світової практики для України полягає у зміні парадигми: ми маємо відмовитися від простого відтворення довоєнних структур. Стратегія фінансування повинна керуватися принципом «Build Back Better», націлюючись на якісну модернізацію, а не на механічне відновлення. Вказане означає, що поєднання бюджетних пільг та донорських грантів має надаватися тільки за умови впровадження енергоефективних та екологічних технологій. Такий підхід дозволяє Україні не просто наздоганяти втрачене, а здійснити якісний стрибок до моделі «Агро 4.0», синхронізуючи внутрішню аграрну політику з вимогами European Green Deal. У результаті державний бюджет забезпечує законність та базові гарантії, а міжнародні донори стають партнерами в інноваційній модернізації, перетворюючи агросектор на глобально конкурентоспроможний локомотив національної економіки.

Взаємодія внутрішніх і зовнішніх джерел у цій моделі створює замкнений цикл розвитку: страхові інструменти залучають капітал, інвестиційні пільги мотивують переробку, а цифрові системи гарантують вдале використання ресурсів.

На засадах узагальнення викладених теоретичних аспектів та практичного інструментарію нами сформульовано концептуальний базис для трансформації фінансової політики України. Наукова новизна авторської позиції полягає в обґрунтуванні моделі адаптивної інституційної конвергенції, яка, на відміну від класичного прямого субсидування, базується на трансформації державного бюджету в інструмент капіталізації воєнних ризиків («пул першого збитку»)

та використанні ДАР як цифрового регулятора поглинальної здатності, що забезпечує перехід від сировинного відновлення до технологічного стрибка України в межах стандартів European Green Deal.

Висновки та перспективи подальших досліджень. У результаті проведеного дослідження теоретично обґрунтовано та систематизовано світові моделі й інструменти фінансового забезпечення відновлення аграрного сектору в постконфліктний період. Зокрема, типізовано міжнародний досвід фінансової реабілітації АПК, що допомогло виокремити ключові моделі: від системної рекапіталізації (План Маршалла) та інституційної реконструкції (Східна Азія) до моделей технологічної резиліентності (Ізраїль) та євроінтеграційної акомодатії (Балкани). Доведено, що успіх відновлення залежить як від обсягу капіталу, так і від гнучкості інституційних механізмів його розподілу.

Обґрунтовано концепцію адаптивної інституційної конвергенції, яка передбачає трансформацію ролі держави: від прямого субсидування до управління воєнними ризиками («пул першого збитку»). Такий підхід дає змогу активізувати банківські ресурси та міжнародну допомогу через механізми «змішаного фінансування» (blended finance), створюючи самовідтворюваний фінансовий цикл.

На основі проведеного наукового пошук, удосконалено систему фінансових важелів стабіліза-

ції аграрного ринку, що інтегрує державне гарантування, страхування воєнних ризиків, пільгове кредитування (програма «5-7-9%»), фінансовий лізинг та адресну грантову підтримку. Визначено, що обов'язковою умовою ефективності цієї системи є цифрова верифікація через платформу ДАР, що мінімізує корупційні ризики та підвищує довіру донорів.

Визначено стратегічний вектор розвитку, який базується на принципі «Build Back Better». Фінансове забезпечення України повинно бути націлене не на механічне відтворення довоєнних структур, а на якісний перехід до моделі «Агро 4.0» із впровадженням глибокої переробки та екологічних технологій відповідно до стандартів European Green Deal.

Перспективи подальших досліджень полягають у розробці деталізованих алгоритмів оцінки воєнних збитків для страхових компаній та вивченні механізмів залучення коштів через суверенні інвестиційні фонди для фінансування високотехнологічних проєктів у вітчизняному агросекторі.

Практична цінність отриманих результатів статті полягає у можливості використання запропонованих механізмів для формування цілісної екосистеми «змішаного фінансування» (blended finance) за участю держави, міжнародних донорів та приватного капіталу.

Література

1. Naranchimeg L. Enkhangalan C. Some issues of financial stability analysis // iBusiness. 2020. Vol. 12, Issue 4. P. 140-149. DOI: 10.4236/ib.2020.124010.
2. OECD DAC Blended Finance Guidance 2025. Best Practices in Development Co-operation. Paris: OECD Publishing, 2025. 143 p. DOI: 10.1787/e4a13d2c-en
3. Country Climate and Development Reports (CCDRs). *World Bank Group*: [website]. 2023. URL: <https://www.worldbank.org/en/publication/country-climate-development-reports> (дата звернення: 08.04.2026)
4. Pingali P. L., Xuan V. T. Vietnam: decollectivization and rice productivity growth // *Economic Development and Cultural Change*. 1992. Vol. 40, Issue 4. pp. 697-718. DOI: 10.1086/451973
5. Hogan M. J. The Marshall Plan: America, Britain and the reconstruction of Western Europe, 1947-1952. Cambridge University Press. 1987. 482 p. DOI: 10.1017/CBO9780511583728
6. As part of the national food security plan: For the first time, the Ministry of Agriculture and Food Security presents its plan to promote organic agriculture in Israel. 2025. URL: https://www.gov.il/en/pages/plan_promote_organic_agriculture_in_israel (дата звернення: 08.04.2026)
7. FAO, IFAD, UNICEF, WFP and WHO. The State of Food Security and Nutrition in the World 2022. Repurposing food and agricultural policies to make healthy diets more affordable. Rome, FAO. 2022. 260 p. DOI: 10.4060/cc0639en
8. Barakat S., Skelton J. The reconstruction of post-war Kuwait: a missed opportunity? (Kuwait Programme on Development, Governance and Globalisation in the Gulf States 37). London School of Economics and Political Science, 2014. 30 p. URL: <https://researchonline.lse.ac.uk/id/eprint/55337/> (дата звернення: 08.04.2026)
9. Operations Evaluation Department. Bosnia and Herzegovina: Post-conflict reconstruction and the transition to a market economy, an OED evaluation of World Bank Support. The World Bank Group, 2004. 108 p. URL: <https://hdl.handle.net/10986/14900> (дата звернення: 08.04.2026)
10. Croatia – Farmer support services project (English). Washington, D.C.: World Bank Group, 2003. 39 p. URL: <http://documents.worldbank.org/curated/en/498381468749802072> (дата звернення: 08.04.2026)
11. Solimano A. (Ed.). Colombia: Essays on conflict, peace, and development. Washington, D.C.: World Bank, 2000. 214 p. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/527111468743991434/pdf/Colombia-Essays-on-conflict-peace-and-development.pdf> (дата звернення: 08.04.2026)
12. Rwanda country programme evaluation: Extract of agreement at completion point. *International Fund for Agricultural Development*: [website]. 2012. URL: <https://ioe.ifad.org/en/w/rwanda-country-programme-evaluation-extract-of-agreement-at-completion-point-2012-> (дата звернення: 08.04.2026)

13. Sierra Leone: Priority investments and policy reforms for agricultural transformation. World Bank, 2022. 60 p. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099422104282534347/pdf/IDU-59080785-4bce-4af6-aff9-1ddd345913a7.pdf> (дата звернення: 08.04.2026)
14. Meyer R. L. Financing agriculture and rural areas in Sub-Saharan Africa: Progress, challenges and the way forward. IIED, London, 2015. 38 p. DOI: 10.2139/ssrn.2705948 URL: <http://pubs.iied.org/14652IIED> (дата звернення: 08.04.2026)
15. Compensation Fund. *Government of Israel*: [website]. URL: https://www.gov.il/en/departments/topics/compensation_fund (дата звернення: 08.04.2026)
16. Special Report: 2024 FAO/WFP Crop and Food Security Assessment Mission (CFSAM) to the Republic of South Sudan – May 2025. (CFSAMs Special Reports, 03/2025). Rome, Italy: FAO and WFP. 2025. 78 p. URL: <https://doi.org/10.4060/cd5136en> (дата звернення: 08.04.2026)
17. Country focus report 2024: Driving Somalia's transformation: The reform of the global financial architecture. African Development Bank, 2024. 53 p. URL: <https://vcda.afdb.org/system/files/report/Somalia%20Final%202024.pdf> (дата звернення: 08.04.2026)
18. Collier P., Hoeffler A. Aid, policy and growth in post-conflict societies // *European Economic Review*, 2004. Vol. 48, Issue 5. pp. 1125–1145. DOI: 10.1016/j.euroecorev.2003.11.005
19. Ukraine – Rapid damage and needs assessment (RDNA2): February 2022 – February 2023. World Bank, 2023. 142 p. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099184503212328877/pdf/P1801740d1177f03c0ab180057556615497.pdf> (дата звернення: 08.04.2026)
20. Landes D. S., Postan M. M. An economic history of Western Europe 1945-1964 // *The Economic Journal*, 1969. Vol. 79, Issue 316. pp. 957–960. DOI: 10.2307/2229825.
21. Machado B. F. In search of a usable past: The Marshall Plan and postwar reconstruction today. George C. Marshall Foundation, 2007. 16 p. URL: https://www.marshallfoundation.org/wp-content/uploads/2014/05/Front_Matter2.pdf (дата звернення: 08.04.2026)
22. Eichengreen B. (Ed.). *Europe's Postwar Recovery*. Cambridge Books, Cambridge University Press, 1995. 357 p. DOI: 10.1017/CBO9780511759314
23. Hayami Y., Godo Y. *Development economics: From the poverty to the wealth of nations*. Oxford University Press, Oxford, 2005. 430 p. DOI: 10.1093/0199272700.001.0001
24. World Bank. Iraq systematic country diagnostic. World Bank Group, 2017. 140 p. DOI: 10.1596/26237
25. The SRTF proudly announces the successful completion of Phase II of its livestock intervention [EN/AR]. *ReliefWeb*: [website]. 2024. URL: <https://reliefweb.int/report/syrian-arab-republic/srtf-proudly-announces-successful-completion-phase-ii-its-livestock-intervention-enar> (дата звернення: 08.04.2026)

Стаття надійшла 13.04.2026

Стаття прийнята до друку 27.04.2026

Доступно в мережі Internet 15.07.2026

Zaiets O.

Postgraduate Student

National Scientific Centre "Institute of Agrarian Economics"

10, street Heroyiv Oborony, Kyiv, Ukraine, 03127

Deputy CEO (CFO)

JS "Tascombank",

30, street S. Petlyry, Kyiv, Ukraine, 01032

E-mail: Ool.zaiets@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0004-7167-208X>

GLOBAL MODELS AND INSTRUMENTS OF FINANCIAL SUPPORT FOR THE RECOVERY OF THE AGRICULTURAL SECTOR IN THE POST-CONFLICT PERIOD

The article provides a thorough study of international experience and instruments for the financial support of the agricultural sector's recovery in the post-conflict period. It has been substantiated that financial flows serve as a fundamental lever for the revitalization of the industry's resource potential, the return of degraded lands to circulation, and the restoration of the agricultural sector's critical infrastructure. The study substantiates a typology of international recovery models: ranging from systemic recapitalization (the Marshall Plan) and institutional reconstruction (East Asia) to models of technological resilience (Israel) and Euro-integration accommodation (the Balkans). It has been established that the success of financial rehabilitation depends on the flexibility of institutional mechanisms for capital distribution. A model of

adaptive institutional convergence has been proposed, which is based on the transformation of the state budget into an instrument for capitalizing war risks and the use of the State Agrarian Register as a digital regulator for the transparency of resource distribution. The system of financial levers for agricultural market stabilization has been improved, including state guarantees, war risk insurance, preferential lending, financial leasing, and targeted digital grants. It has been proved that for Ukraine, the financing strategy should be based on the "Build Back Better" principle, ensuring a transition from raw-material-based recovery to a technological leap at the "Agriculture 4.0" level and synchronization with the European Green Deal requirements.

Key words: Agriculture 4.0, agricultural sector, blended finance, digital platforms, financial levers, financial support, institutional convergence, international experience, post-conflict recovery, State Agrarian Register (SAR), war risk insurance.

References

1. Naranchimeg, L. & Enkhamgalan, C. (2020). Some issues of financial stability analysis. *iBusiness*, 12(4), 140-149. DOI: 10.4236/ib.2020.124010.
2. OECD (2025). *OECD DAC Blended Finance Guidance 2025. Best Practices in Development Co-operation*. OECD Publishing. DOI: 10.1787/e4a13d2c-en.
3. *Country Climate and Development Reports (CCDRs)*. World Bank Group. 2023. <https://www.worldbank.org/en/publication/country-climate-development-reports> (Retrieved April 08, 2026)
4. Pingali, P. L. & Xuan, V. T. (1992). Vietnam: decollectivization and rice productivity growth. *Economic Development and Cultural Change*, 40(4), 697-718. DOI: 10.1086/451973
5. Hogan, M. J. (1987). *The Marshall Plan: America, Britain and the reconstruction of Western Europe, 1947-1952*. Cambridge University Press. DOI: 10.1017/CBO9780511583728
6. *As part of the national food security plan: For the first time, the Ministry of Agriculture and Food Security presents its plan to promote organic agriculture in Israel*. 2025. https://www.gov.il/en/pages/plan_promote_organic_agriculture_in_israel (Retrieved April 08, 2026)
7. FAO, IFAD, UNICEF, WFP and WHO. (2022). *The State of Food Security and Nutrition in the World 2022. Repurposing food and agricultural policies to make healthy diets more affordable*. Rome, FAO. DOI: 10.4060/cc0639en
8. Barakat, S. & Skelton, J. (2014). *The reconstruction of post-war Kuwait: a missed opportunity?* (Kuwait Programme on Development, Governance and Globalisation in the Gulf States 37). London School of Economics and Political Science. <https://researchonline.lse.ac.uk/id/eprint/55337/> (Retrieved April 08, 2026)
9. Operations Evaluation Department. (2004). *Bosnia and Herzegovina: Post-conflict reconstruction and the transition to a market economy, an OED evaluation of World Bank Support*. The World Bank Group. <https://hdl.handle.net/10986/14900> (Retrieved April 08, 2026)
10. *Croatia – Farmer support services project (English)*. (2003). World Bank Group. <http://documents.worldbank.org/curated/en/498381468749802072> (Retrieved April 08, 2026)
11. Solimano, A. (Ed.). (2000). *Colombia: Essays on conflict, peace, and development*. World Bank. <https://documents1.worldbank.org/curated/en/527111468743991434/pdf/Colombia-Essays-on-conflict-peace-and-development.pdf> (Retrieved April 08, 2026)
12. International Fund for Agricultural Development. (2012). *Rwanda country programme evaluation: Extract of agreement at completion point*. <https://ioe.ifad.org/en/w/rwanda-country-programme-evaluation-extract-of-agreement-at-completion-point-2012-> (Retrieved April 08, 2026)
13. World Bank. (2022). *Sierra Leone: Priority investments and policy reforms for agricultural transformation*. <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099422104282534347/pdf/IDU-59080785-4bce-4af6-aff9-1ddd345913a7.pdf> (Retrieved April 08, 2026)
14. Meyer, R. L. (2015). *Financing agriculture and rural areas in Sub-Saharan Africa: Progress, challenges and the way forward*. IIED. DOI: 10.2139/ssrn.2705948. <http://pubs.iied.org/14652IIED> (Retrieved April 08, 2026)
15. *Compensation Fund*. Government of Israel. https://www.gov.il/en/departments/topics/compensation_fund (Retrieved April 08, 2026)
16. FAO and WFP. 2025. *Special Report: 2024 FAO/WFP Crop and Food Security Assessment Mission (CFSAM) to the Republic of South Sudan – May 2025. (CFSAMs Special Reports, 03/2025)*. Rome, Italy. <https://doi.org/10.4060/cd5136en> (Retrieved April 08, 2026)
17. African Development Bank. (2024). *Country focus report 2024: Driving Somalia's transformation: The reform of the global financial architecture*. <https://vcda.afdb.org/system/files/report/Somalia%20Final%202024.pdf> (Retrieved April 08, 2026)
18. Collier, P. & Hoeffler, A. (2004). Aid, policy and growth in post-conflict societies. *European Economic Review*, 48(5), 1125-1145. DOI: 10.1016/j.eurocorev.2003.11.005
19. World Bank. (2023). *Ukraine – Rapid damage and needs assessment (RDNA2): February 2022 – February 2023*. <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099184503212328877/pdf/P1801740d1177f03c0ab180057556615497.pdf> (Retrieved April 08, 2026)
20. Landes, D. S. & Postan, M. M. (1969). An economic history of Western Europe 1945-1964. *The Economic Journal*, 79(316), 957-960. DOI: 10.2307/2229825.

21. Machado, B. F. (2007). *In search of a usable past: The Marshall Plan and postwar reconstruction today*. George C. Marshall Foundation. https://www.marshallfoundation.org/wp-content/uploads/2014/05/Front_Matter2.pdf (Retrieved April 08, 2026)
22. Eichengreen, B. (Ed.). (1995). *Europe's Postwar Recovery*. Cambridge Books, Cambridge University Press. DOI: 10.1017/CBO9780511759314
23. Hayami, Y. & Godo, Y. (2005). *Development economics: From the poverty to the wealth of nations*. Oxford University Press, Oxford. DOI: 10.1093/0199272700.001.0001
24. World Bank. (2017). *Iraq systematic country diagnostic*. DOI: 10.1596/26237
25. ReliefWeb. (2024, May 15). *The SRTF proudly announces the successful completion of Phase II of its livestock intervention* [EN/AR]. <https://reliefweb.int/report/syrian-arab-republic/srtf-proudly-announces-successful-completion-phase-ii-its-livestock-intervention-enar> (Retrieved April 08, 2026)

Received 13 April 2026

Approved 27 April 2026

Available in Internet 15.07.2026

Цитування згідно ДСТУ 8302:20

Заєць О.О. Світові моделі та інструменти фінансового забезпечення відновлення аграрного сектору в постконфліктний період // Економіка харчової промисловості. 2026. Т.18, вип. 1. С. 18-28. doi 10.15673/fie.v18i2.3571

Cite as APA style citation

Zaiets O. (2026). Global models and instruments of financial support for the recovery of the agricultural sector in the post-conflict period. *Food Industry Economics*, 18(1), 18-28. doi 10.15673/fie.v18i2.3571